

Část I.

V Z N I K A V Ý V O J D Ź I N I S M U

Literatura

I.

Ú V O D

R Á Z A Z P R A C O V Á N Í

Džinismus je indické náboženství, k němuž se v nynější době hlásí něco přes 2 miliony vyznavačů z celkového počtu 470 mil. obyvatel Indie. Nebývalo tomu tak vždy; ba naopak, džinismus se může chlubit velkou minulostí. Byl kdysi vážným soupeřem buddhismu a byly doby, kdy džinismus měl stoupence a horlivé vyznavače po celé Indii.²⁾ Vliv džinismu na celkový vývoj indické kultury v oněch dobách byl velký a to nejen po stránce náboženské, nýbrž ve všech ohledech lidského života, zejména však v umění. Uměním pak působil džinismus na obecný život: povznesl životní mravnost, působil na státníky a měl tak značný vliv na zákonodárství a výkon spravedlnosti. V tomto ohledu pravé divy konala zejména džinistická literatura.

Nyní je již obecně uznáváno, že džinismus dal sanskrtské literatuře nejkrásnější plody umělecké, zejména v literatuře dramatické, v bajkách a v povídkách. Ale mnohem větší význam měl džinismus pro jižní Indii, zejména pro literaturu tamilskou a karnátskou. Tyto literatury vlastně džinismus teprve stvořil a vyzdvihl je ihned na výši sanskrtských vzorů, nad něž však vynikly svou bezprostředností a lidovostí, vlastní jen skladbám v jazycích lidových. Jako příklad stačí uvést perlu tamilské literatury, Tiruvalluvarův Kural, báseň vrcholné umělecké ceny, naplněnou nejušlechtlejšími zásadami džinistické morálky.³⁾ Ale Kural není jediným skvostem tamilské literatury džinistického původu. Je nutno se alespoň zmínit o velkolepých didaktických sbírkách Náladijár⁴⁾ a Pařamoři Nánuru⁵⁾ a velkých básnických dílech Silappadikkáram⁶⁾, Valajápadí⁷⁾ a Čintámáni⁸⁾.

Podobně i ve výtvarném umění, zejména v architektuře a sochařství vytvořili džinisté velkolepá díla, která mocně působilá na vývoj celého indického výtvarného umění i mimo původní živnou půdu džinistickou.⁹⁾

Proto je tím podivnější, že studiu džinismu v Evropě bylo až dosud věnováno poměrně málo pozornosti. Rozhodně byl džinismus méně studován než buddhismus, ač pro vývoj indické kultury má alespoň stejný význam jako buddhismus a podle mého názoru z indického stanoviska vyniká nad buddhismus, protože je bližší duševní úrovni indického člověka a tím i lidovější a zároveň i cizí.

Z evropských učenců se nejvíce džinismem zabývali A. Weber, E. Leuman, H. Jacobi, G. Bühler a R. Hoernle. Mezi nimi na prvním místě stojí H. Jacobi, jenž je vlastně průkopníkem studia džinismu v Evropě. Ale práce všech těchto učenců jsou vedeny jinými snahami, než poznat džinismus jako útvar náboženský v jeho podstatě a vývoji. Většinou jen jazykovědné cíle a literární historie indická vedly badatele k tomu, aby studovali džinismus podrobně. Vedle toho i archeologie a dějiny umění vyvolaly potřebu studia džinismu. Je samozřejmé, že se účel těchto studií zrcadlí v dílech, která vznikla z takovýchto pohnutek. Díla jsou tím jednostranná, věnují jenom velmi malou pozornost čistě náboženské stránce džinismu, až právě po této stránce má džinismus velmi vysoký význam v dějinách vývoje náboženských myšlenek lidstva. Kladu džinismus po této stránce rozhodně výše než buddhismus a vidím v něm mezní hodnotu náboženství, náboženský útvar, jenž ve své rozumovosti se dostal až na nejzazší kraj náboženskosti.¹⁰⁾

Mají-li tyto stránky džinismu vstoupit do popředí, je nezbytně nutno zpracovat je z hlediska čistě náboženského, tj. vyzvednout do popředí jeho nábožensky významné stránky, tedy především jeho teologii a metafysiku, která v džinismu souvisí s teologií ještě těsněji, než v jiných náboženstvích. Tímto způsobem zpracovávají své náboženství indiští džinisté sami, v nejnovější době i jazykem anglickým, aby tak nahradili nedostatek v evropských literaturách, jenž sami dobře pozorují. Ovšem spisy jejich mají své vady, zaviněné částečně předpojatostí, částečně snahou srovnávat jevy náboženství džinistického s jevy náboženství jiných, a to právě po stránce, kde to je nesrovnatelné. Vinu na tom má hlavně to, že takové spisy jsou vesměs apologetické, protože jsou psány na obranu proti křesťanským misím. Tím však postrádají vědeckého významu, ač zůstávají často výbornými prameny. Toho druhu jsou i spisy evropských stoupců džinistické nauky a k nim se opačným směrem svého snažení řadí i spisy misionářů o džinismu.

Objektivně chci vyložit zásady džinismu v tomto svém spisu ze stanoviska náboženského. Podávám v něm výsledky svých vlastních bádání a shrnuji poznatky starší. Zároveň je to první větší spis o džinismu v češtině.

vyd
str
své
byl
až
kul
ným

tot
ká
šic
vě

t.
Ta
je
y

Bibliografie

Studium džinismu je po jedné stránce velmi ulehčeno, protože máme jeho podrobnou bibliografii až do r. 1906. Je to kniha "Essai de Bibliographie Jaina. Répertoire analytique et méthodique des travaux relatifs au Jainism" Par A. Quérintot. Annales du Musée Guimet, Bibliothèque d'études, tome XXII. (Paris 1906). Bibliografie Guérinotova vyčerpává západní literaturu o džinismu úplně a uvádí i hojně literatury indické. Ovšem úplnosti v indických publikacích nelze dosáhnout nikdy, protože v Indii rozličné náboženské společnosti vydávají hojně soukromá vydání, která se nedostanou vůbec na trh a která vydavatel rozdává svým přátelům. To dělají zejména velmi hodně džinisti. Taková díla se dostanou jen náhodou do evropských rukou a proto je nesnadné dosáhnout úplné džinistické bibliografie. Právě tato díla bývají velmi cenná, zejména vydání textů často s dobrými překlady v moderních jazycích a poznámkami, opírajícími se o domácí tradiční teologickou exegesi.

Z velkého množství, většinou monografických spisů, uvedených u Guérinota, je třeba uvést alespoň dva souborné spisy o džinismu, které jsou jaksi základem a počátkem soustavného studia džinismu. Jsou to: L. de Milloué: "Essai sur la religion des Jains" (Louvain 1884), G. Bühler: "Ueber die indische Secte der Jaina". Almanach der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, sv. 37, Wien 1887, str. 225-268.

Oba spisy ovšem nesou ráz badatelů filologů, při čemž spisu Bühlerovu náleží přednost, protože, jak je na první pohled vidět, zakládá se na osobní znalosti džinismu. Také až do nedávna byl tento spis vlastně jediným a základním dílem o džinismu, Ještě r. 1903 J. Burgess jej přeložil do angličtiny a přidal dva dodatky, první o nápisných důkazech pro plynulost džinistického ústního podání a druhý o džinistické mytologii.¹¹⁾ Takto doplněn má spis Bühlerův dodnes cenu, ovšem pokud nejde o náboženskou (teologickou) studium džinismu.

Pokračování této bibliografie tvoří článek "Notes de bibliographie Jaina" od téhož spisovatele v Journal Asiatique, X. serie, Tome XIV. (Paris 1909) str. 47 - 148, obsahující pokračování literatury o džinismu až do konce r. 1908.

Po roce 1908 spisů o džinismu nevyšlo mnoho, zejména ne spisů souborných. Vlastně jediné veliké souborné dílo o džinismu až dosud napsané je "The Heart of Jainism", které napsala Mrs. Margaret Sinclair Stevenson. The Religious Quest of India (Oxford 1915). Tento spis je úžasně předpojatý, jelikož spisovatelka je křesťanská misionářka, jejíž jedinou snahou je dokázat, že křesťanství je dokonalé a mimo ně již žádné jiné náboženství na světě. Celá její kniha směřuje a cílí k poslední kapitole, nadepsané The Empty Heart of Jainism, prázdné srdce džinismu. Tím cílem je určeno předpojaté vyličení džinismu, volba pramenů a informátorů, i to, že spisovatelka staví některé stránky džinismu

do popředí a jiné zatlačuje. Vedle toho dílo Stevensonové je nekritické, neboť spisovatelka spoléhá úplně na své informátory, aniž by je kontrolovala. A tak přes to, že spisovatelka tvrdí, že studovala džinismus šest let z původních spisů pod vedením domorodých panditů, podala dílo, které džinismus naprosto zkresluje. Dílo tím, že se staví hned od počátku vlastně pro džinismus, pomáhá poznat některé stránky džinismu z protikladů i z množství sneseného materiálu. Ale to dovede vytěžit jen ten, kdo džinismus již dokonale zná. Jinak tato kniha může svést na scestí a je jí nutno užívat opatrně. Nepostradatelným a spolehlivým vodítkem při tom je kritika J. L. Džainiho, uveřejněná v XVI. svazku časopisu The Jaina Gazette.¹²⁾ J. L. Džaini probírá knihu velmi podrobně, kapitolu za kapitolou, ukazuje všechny omyly, nesprávné pojetí i úmyslné překrucování faktů, posuzuje celek se vzácnou objektivností a nepředpojatostí.

O něco lepší je první kniha o džinismu od této spisovatelky, "Notes of Modern Jainism" (Oxford 1910), ač i ona má podobné chyby. Není však psána s takovou snahou snížit džinismus před křesťanstvím, jako kniha pozdější.

Ostatní soustavné spisy o džinismu jsou jednak delší články v souborných dílech jiných, v encyklopediích, literaturách, dějinách atd., jednak kratší spisy samostatné, sepsané hlavně samotnými vyznavači džinismu. Jsou to hlavně tyto: H. L. Džhaverí: "The First Principles of the Jain Philosophy" (London 1910), Herman Jacobi: "Jainism". Článek v Encyclopaedia of Religion and Ethics, edited by James Hastings, (Edinburgh 1914). Vol. VII., str. 465-474. Tento článek je nejlepší souborné pojednání o džinismu, vyšlé v poslední době. Ovšem má také své vady, zejména vadu společnou všem spisům o náboženství, psaným filology, že přihlíží příliš k náboženství knižnímu a dosti často přehlíží novodobé útvary a tradiční pojmání náboženské nauky.

Již zde je možno uvést druhý spis Jacobiho, třebaže se neobírá džinismem v celku, nýbrž jenom jeho jednou částí, ovšem z náboženského hlediska velmi důležitou, totiž "The Metaphysics and Ethics of the Jainas". Transactions of the Congress for the History of the Religion, (Oxford 1908).

Velmi dobrý souborný spis o džinismu, i když poněkud stručný a ne dosti metodický, je "Outlines of Jainism", by Džagmaderlal Džaini, M.A., Džain Literature Society, (Cambridge 1916). Dále sem náleží kapitola The Jaina Philosophy v knize "A History of Indian Philosophy", od Surenranatha Dasgupta, sv. I., kap. VI., str. 169-207. (Cambridge 1922).

Výtečný spis, vykládající soustavně džinistickou nauku s ohledem na správný džinistický život, napsaný v jazyce gudžarátském, je "Dharmadésaná", jež napsal zesnulý Šastravišáráda Džaináčárja Vidžajadharmasúri. Je to nejlepší spis o džinismu v jazyce gudžarátském, uveřejněný v posledních deseti letech.

Velmi dobrý spis o džinismu v urdštině je "Husn-i-Avval", jež napsal Džinésvar Dás Džain. Uveřejněn byl jako V. svazek The Library of Jaina Literature. (Arrah 1916). Velmi stručný, ale výstižný je článek, jež tamilsky napsal Munší Sastram Aijar. Jeho překlad vyšel v The Jaina Gazette vol. XVIII., str. 121-129, (Madras 1921), pod názvem "Jainism. An Article written in Tamil 80 years ago". Translated by Rev. H. Bower. Tento článek se hodí výborně pro první informaci někoho, kdo o džinismu nic neví a zasloužil by si být přeložen do všech evropských jazyků.

Mimo to za zmínku stojí ještě velmi dobrý článek C. S. Mallinatha: "Jainism", uveřejněný v The Jaina Gazette, vol. XIX., str. 65-88, (Madras 1923). Článek má silnou tendenci apologetickou, chce dokázat, že džinismus je samostatná soustava, jež se nevyvinula ani z buddhismu, ani z hinduismu.

Svým obecným rázem sem náležejí i články "Jain" v encyklopedickém díle "Castes and Tribes of Southern India" od Edgara Thurstona, C. I. E., (Madras 1909)¹³⁾ a "Jain Religion" v podobné sbírce "The Tribes and Castes of the Central Provinces of India" od R. V. Russella a Rai Bahadura Hira Lalá, (London 1916).¹⁴⁾ První z těchto článků si vědím hlavně přítomných poměrů v jižní Indii, druhý, ve své obecné části zpracovaný hlavně dle Bühlera, si vědím poměrů ve střední Indii.

Také je nutno uvést na tomto místě spis Herberta Warrena "Jainism in Western Garb, as a Solution to Life's Great Problems". (První vydání Madras 1912, druhé opravené a zvětšené Arrah 1916). Tato kniha není vlastně vědecké dílo, ani metodou ani způsobem, jak si autor opatřil znalost látky. Kniha je totiž zpracována na základě rozhovorů s různými džinisty, zejména se zesnulým výborným znalcem džinismu Vírčandem R. Gándhím. Spisovatel nezná ani sanskrt, ani džinistický prákr, a tyto rozhovory, vedle některých spisů anglických, jsou mu jediným pramenem. Metodu mu určuje účel, uvedený v názvu: vidí v džinismu možnost řešit životní problémy jako záhadu posmrtného života, spravedlivé odměny za skutky vykonané v tomto životě a p. Tím se jeho spis řadí vlastně mezi jakési misionářské příručky, jaké hojně píší nyní vyznavači džinismu, aby svému náboženství získali nové přívržence. Warren se snaží převést čistě džinistické pojmy ve slova západní a tím se mu stává, že se mu někdy oboje neshoduje, což konec konců vede k tomu, že v jeho díle je nauka džinistická více nebo méně zkreslena.

K těmto souborným spisům se blíže řadí díla, která se obírají dějinami džinismu, nebo nějak k nim přispívají. Na prvním místě stojí velice záslužné dílo A. Guérinota: "Répertoire d'Épigraphie Jaina, précédé d'une esquisse de l'histoire Jainisme d'après les inscriptions" (Paris 1908). Zejména je toto dílo důležité tím, že soustavně zpracovává a podává zprávy nápisné o různých džinistických školách.

Z novějších v Evropě vydaných knih o džinismu uvádím Helmuth von Glase-napp: "Der Jainismus", 1926.

Velmi důležitý spis je také "Studies in South Indian Jainism" od M. S. Ramaswami Ayyangara a B. Seshagiri Rao. (Madras 1922). Tato kniha je první soustavný výklad dějin rozšíření džinismu a již. Indii, hlavně na základě pramenů tamilských a karnátských. Také sem náleží U. D. Barodia: "History and Literature of Jainism", (Bombay 1909).

Souborný výklad džinismu ze stanoviska historického podává článek Jarlä Charpantiera: "The History of the Jains" v Rapsonově díle "The Cambridge History of India", Vol. I.: Ancient India, (Cambridge 1922), kap. VI., str. 150-170.

Velice cenná monografie, která nám objasňuje některé stránky styků s indickými muslimy, zejména pak s mughálskými panovníky, je gudžarátská kniha "Súrišvara ané Samrat" od Munirádže Vidjávidžaje, (Bhávnagar 1920). Kniha se zabývá cestami džinistického světce Harividžaje Súriho a jeho styky s císařem Akbarem.

V nové době se v Indii objevují spisy o džinismu, které mají značně propagační ráz a jejichž spisovatelé jsou džinisti. V těchto spisech je obyčejně uloženo velmi mnoho cenného materiálu, třeba že nejsou vždy zpracovány vědeckou metodou, a mnohdy zabíhají do bezúčelných polemik a jsou přeplňovány ukázkami z jiných náboženství, obyčejně čerpanými z druhé i třetí ruky. K nim náležejí také překlady a některá vydání textová, doprovázená překlady a výklady.

Na prvním místě tu stojí spisy Champat Rai Džaina: "The Practical Path", (Arrah 1917), "The Key of Knowledge" (druhé opravené vydání Arrah 1919), "Confluence of Opposites" (Arrah 1921). K nim se druzí Njájavidžajův "Adhjáta Tattváloka. The Spiritual Light". Translated into English with General Notes by Motichand Jhaverchand Mehta. With an Introduction by Motichand Jhaverchand Mehta. (Bhávnagar 1920). Adhjáta Tattváloka je sanskrtská báseň o 8 odděleních, v nichž spisovatel probírá aforisticky základní zásady džinistické nauky. K básni napsal sám autor obšírný gudžarátský komentář. Doplněný výtah tohoto komentáře je jeho spisek "Džainadaršan" (Bhávnagar 1919).¹⁵⁾ Komentář, a ještě lépe spisek "Džainadaršan", podává úplnou soustavu džinistického náboženství, nevyjímáje ani soustavy logické, která je velmi důležitou součástí džinistické nauky a ve které je Njájavidžaja mistrem na slovo vzatým. Spis sám sleduje cíle apologetické, uvádí vždy protichůdná mínění a vyvrací je, nikde však nejmenuje soustavu, která se drží takového protichůdného mínění. Nejnovější dílo Njájavidžajovo je báseň "Njájakusumáňdžalih", vykládající a logicky zdůvodňující džinistickou nauku. Báseň přeložil do gudžarátštiny a angličtiny, opatřil

podrobným gudžarátským a anglickým komentářem a vydal tiskem Hirálál Rasikdás Kápadijá, M. A., profesor na Wilson College v Bombai. (Ahmadábád 1922). Kniha v tomto vydání je znamenitou příručkou džinistické nauky; vadí jí, že nemá rejstřík.

K těmto spisům se bezprostředně řadí textová vydání po evropském způsobu, s překlady a obsáhlými úvody a poznámkami, a některé samostatné překlady bez textu.

První místo tu mají "The Sacred Books of the Jainas", jež vydává Sarat Chandra Ghoshal, M. A., B. L. v Arrahu.¹⁶⁾ Dosud vyšly tři svazky.

I. svazek: "Davva-Samgaha" ("Dravya-Samgraha") by Nemichandra Sidhanta Chakravartí with a comentary by Brahmadeva. Edited with Introduction, Translation, Notes and an original Commentary in English by Sarat Chandra Ghoshal, M. A., B. L., (Arrah 1917).

II. svazek: "Tattvarthadhigama sutra" ("A treatise on the essential principles of Jainism") by Sri Umasvámi Acharya edited with introduction, translation, notes and commentary in English by J. L. Jaini, M. A., (Arrah 1920).¹⁷⁾

III. svazek: "The building of the cosmos or Pañchâstikâysâra" ("The five cosmic constituents") by Svami Sri Kundakundacharya edited with Philosophical and Historical Introduction, Translation, Notes and Original Commentary in English by Prof. A. Chakravartinayanar, M. A., L. T., (Arrah 1920).

Do této skupiny náležejí také podobný vydání mimo sbírku "Sacred Books of the Jainas". Jsou to zejména: Jaina Law "Bhadrabahu Samhita". Text with Translation and Appendix containing Full Text of an important Judgement in a Jaina Case by the Original Side of the High Court of Judicature, Indore. By J. L. Jaini, M. A., The Library of Jaina Literature, vol. IV., (Arrah 1916).

"The Ratna Karanda Sravakachara" (or the Householders' Dharma of Sri Samanta Bhadra Acharya). Translated into English with an Introduction by Champat Rai Jain. The Library of Jaina Literature, vol. IX., (Arrah 1917).

Dále anglický překlad "The Paramatma Prakash" by the Sri Yogindra Acharya. Translated into English with critical notes by Rickhab Dass Jain, B. A., with an introduction by Champat Rai Jain. The Library of Jaina Literature, vol. I.

K tomu přistupují dále rozličné drobné monografické spisy, jednak roztroušené po časopisech, jednak vydávané samostatně. Nejvíce pozornosti se v nich věnuje metafysice a filosofii vůbec. Hojně článků tohoto druhu přináší časopis

"The Jaina Gazette", vydávaný v Madrásu, který obsahuje též kritiky knih o džinismu. Důležitější filosofické články v "The Jaina Gazette" jsou: U. D. Barodia: "Soul", vol. XVI. (1920), str. 2-6, 28-31, 57-61. Anon.: "God", vol. XVI., str. 75-78. Herbert Warren: "Creation", vol. XVI., str. 188-196. Hari-shatya Bhattacharyaji: "The Physical Faculties in the Jaina System", vol. XVII. (1921), str. 169-186. D. Seshagiri Rau: "Spiritual Experience and Reality", vol. XVII., str. 214-218. O. Pertold: "The Idea of God in Jainism", vol. XIX., str. 97-109, 134-143, 156-161.

Samostatné spisy z oboru džinistické metafysiky, jež vyšly v posledních letech a jež jsou nejdůležitější: "Džainatattvadžňánam" od Vidžajadharmasúriho. Spisek je psán sanskrtem. Vyšel v Jasóvidžaja-Granthamále. (Bhávnagar 1917). Dále dva spisy Mangalavidžajovy: sanskrtský - "Džaina-tattvapradípah", (Benáres 1918) a gudžarátský - "Tattvákhján", (Bhávnagar 1921).

Vedle metafysiky je také důležitou složkou džinistické nauky logika, jíž zejména mniši věnují velmi mnoho pozornosti, protože je základem hlásání nauky. Z těchto spisů uvádím alespoň některé. "Nyayavatara- the earlies Jaina work on pure logic" by Siddha Sena Divakara (The Celebrated Ksapanaka of Vikramāditya's Court). With sanskrit text and commentary edited for the first time with notes and english translation by Mahamahopadhyaya Dr. Satis Chandra Vidyabhusana. The Library of Jaina Literature, vol. II., (Arrah 1915).

"The Naya Karnika, a work on Jaina logic" by Sri Vinaya Maharaj. Edited with Introduction, English Translation and critical notes by Mohanlal D. Desai, B. A., LL. B., The Library of Jaina Literature, vol. III., (Arrah, 1915).

"Jaina Logic", by Prof. A. Chakravarti, M. A., L. T., The Jaina Gazette vol. XVI., str. 49-57, (Madrás 1920).

Mangalavidžaja: "Saptabhangípradíp", (Bhávnagar 1921), gudžarátsky.

"Saptabhangi or the seven modes of predications", by Prof. A. Chakravarti, M. A., The Jaina Gazette, vol. XVII., str. 197-214, (Madrás 1921).

"Framána-naya-tattvalokálamkára". Composed by the Savant, the noble Vadideva. Translated by Harishatva Bhattacharya, M. A., The Jaina Gazette, vol. XVII., (Madrás 1921), str. 273-279, 305-309, 317-331, vol. XVIII., (Madrás 1922), str. 17-30, 59-64, 98-101, 132-137, 158-163, 189-198, 226-233, 263-276, vol. XIX., (Madrás 1923), str. 12-19, 41-47, 110-120, 144-146, 161-166, 185-191, 237-238 a pokrač.

V poslední době vychází též mnoho článků o dějinách džinismu, které není možno jednotlivě uvádět pro jejich množství. Většina jich vychází v "The Jaina Gazette", další v revuích, psaných rozličnými domorodými jazyky.

Konečně existuje ještě řada spisů, které nelze zařadit do uvedených skupin, z nich uvádím alespoň některé:

Vidžajadharmasúri: "Brahmačarjā-dig-darśan", (Bhāvnagar 1921). Tento spis je psán hindsky a jedná o pohlavní čistotě z džinistického hlediska.

"Sámáyika or a way to equanimity" by Banarasi Lal Garr, (Arrah 1918). Je to spis rovněž etický.

"Jaina Gem Dictionary" by J. L. Jaini. The Library of Jaina Literature, vol. IX., (Arrah 1918). Je to slovníček odborných výrazů, vyskytujících se v džinistických spisech.

Mezi tyto spisy je též nutno zařadit životopisy zesnulého Vidžajadharmasúriho, jenž byl skutečně vzácným zjevem mezi džinistickými mnichy. Vynikal učeností i vzorným životem. Jeho životopisy vyšly tři: F. Belloni Filippi: "Dharmavijayasúri". Giornale della Societa Asiatica Italiana, vol. XXIX., (Firenze 1911), str. 166-171. Dr. L. P. Tessitori: "Vijaya Dharma Súri. A Jain Acharya of the Present Day". (Bhāvnagar 1918). A. J. Sunavala, B. A., LL. B.: "Vijaya Dharma Súri. His Life and Work". Jaina Literature Society, (Cambridge 1922).

Tento výčet literatury o džinismu není úplný a nemůže ani být úplný, neměli překročit rozumný rozsah. Myslím však, že jsem do něho zahrnul všechny spisy, alespoň poněkud důležitější, psané evropskými jazyky a nejvýznamnější spisy, psané indickými jazyky. Vůbec jsem na toto místo nezařadil nová vydání spisů kanonických a starších spisů teologických, pokud nejsou doprovázeny překlady nebo rozsáhlými úvody, které mají ráz spisů samostatných. O nich bude podána zpráva při výkladu o kanonické a ostatní náboženské literatuře džinistické.

Metody

Pokládám za nezbytné zmínit se předem ještě alespoň docela stručně o metodách, jak zpracovávat náboženské soustavy a zejména upozornit na rozdíly mezi metodou filologů a odborných badatelů o náboženství. Musím věnovat této věci tím spíše pozornost, protože jsem se tohoto problému dotkl již v předmluvě, kde jsem se zmínil, že se džinismu věnuje až dosud málo pozornosti od ba-

datelů o vědě náboženské a že dosavadní spisy nesou většinou ráz výhradně filologický. Proto je třeba si těchto rozdílů všimnout podrobněji.

Je samozřejmé, že filolog nejprve obrátí pozornost ke spisům toho kterého náboženství a snaží se z nich vytěžit pokud možno nejvíce. Nejprve vynoří otázky skladby, vzniku a datování posvátných písem toho kterého náboženství. Potom následují otázky spolehlivosti knih jako historických pramenů a tím současně se objevuje otázka souvislosti těchto knih s osobou skutečného nebo domělého zakladatele náboženství, otázka, zda zakladatel byla osoba historická nebo ne a jaká asi byla původní nauka, kterou předpokládáný zakladatel nauky hlásal. K tomu se pojí řada záhad rázu čistě filologického, o jazyku spisů, o interpolacích, rukopisech a způsobu, jak byly zachovány atd.

Výsledek těchto prací se projeví, když dojde k tomu, aby to které náboženství bylo zpracováno souborně. Filolog se i zde drží své metody, vychází od nejstarší známé podoby náboženství, jak je mu známa z kanonických spisů. Z jejich rozvrstvení se snaží určit v nich nejstarší vrstvu a tak vylíčit pokud možná nejstarší podobu náboženství, které má zpracovat.

Netvrdím, že by tato práce nebyla záslužná a cenná. Naopak je nezbytné, máme-li všestranně poznat některé náboženství a máme-li spolehlivě vystopovat jeho vývoj. Ale není to metoda jediná a není to metoda hlavní, nýbrž jenom metoda pomocná, právě jako filologie je jenom pomocnou vědou vědy o náboženství, která ji nemůže nikdy nahradit, jak se svého času domnívali někteří badatelé, když chtěli učinit dějiny náboženství součástí nebo odborem filologie.¹⁸⁾

Věda o náboženství ubírá se kupředu právě opačným postupem než filologie. Jejím základem je poslední podoba toho kterého náboženství, byť i sebezruďnější. Věda o náboženství, pokud je to vůbec možné, vychází od živých náboženských soustav, jakožto nejpřístupnějších a poskytujících nejméně sporných otázek a nejméně záhad, nejbližších lidskému poznání, nejúplnějších a prozrazujících nejvíce všelidské stránky náboženství. Mrtvé náboženské soustavy jsou torsa, vždy neúplná, neboť knihy nám nikdy nezachovaly přesnou podobu náboženství, i když chtěly. V nejlepším případě scházejí osobní rozdíly, které živému náboženství dodávají živost. Mrtvá náboženství, jejichž znalost čerpáme z jejich vlastních náboženských spisů jsou ještě nedokonalším obrazem onoho náboženství, jak svého času bývalo, protože nikdy neobsahují úplný popis. Mnoho se předpokládalo, co se udržovalo ústním podáním, mnoho bylo úmyslně zamlčeno, mnoho bylo jenom stručně zmíněno, protože každý člověk té doby to znal, - a to se nám teď ovšem zdá nejasné, stává se to předmětem dohadů a sporů. Proto věda o náboženství musí vycházet od živých náboženských útvarů.

Další postup vede ovšem nazpět do minulosti. Pomůckou je tu na prvním místě ústní podání toho kterého náboženství, a ruku v ruce současné teologické

spisy, zejména spisy exegetické, propagační a apologetické, které jsou spojovacím článkem mezi živým náboženstvím a starobylými svatými písmi, o něž se náboženství opírá, nebo alespoň předstírá, že se opírá. A tu pak teprve přichází na pomoc filologie s výsledky svého bádání, podává pomocnou ruku a ukazuje bezpečně cestu, jak obnovit jednotlivé články vývojového řetězu toho kterého náboženství pokud možno nejdéle do minulosti.

Jak je vidět, je potřeba obou metod, obou věd, chceme-li poznat některé náboženství v celém jeho rozsahu a vývoji. Ovšem nesmí jedna z těchto věd nahradit druhou, a nesmí tvrdit, že druhá je zbytečná nebo méněcenná. Obě musí zachovat také svůj přirozený postup, aby se v pravý okamžik sešly. Filologie počíná prací gramaticko-kritickou, zkoumá jazyk náboženských spisů, jeho místo mezi jinými jazyky, jeho stáří, postupuje ke kritice literární, doplňuje, co schází, srovnává díla a upravuje je soustavnými dohady, přechází ke kritice věcné, načež opouští svou vlastní metodu a přechází k metodě historické, ke kritice literárních děl jako pramenů historických, stanoví jejich spolehlivost, dobu a její ráz, poměr k jiným památkám, a konečně dochází k tomu, že podává soustavné výsledky svého bádání.

Postup vědy o náboženství je opačný a tím jsou i zcela odchylné její dílčí metody. Věda o náboženství vychází k pozorování a od záznamů pozorovaného, přechází k psychologickému rozboru, získané prvky srovnává jednak mezi sebou, jednak s podobnými všelidskými jevy, hledí uvést tyto prvky v soustavu podle rozličných hledisek, z nichž nejdůležitější je hledisko časové, hledisko vývojové a hledisko, jak působí cizí vlivy - synkretismus. K tomu se nutně pojí věcná kritika a úsudky z hlediska hodnoty. Tím se dostává věda náboženská k historii vývoje náboženské soustavy a na tomto poli se setkává s výsledky filologie, které nyní nezbytně potřebuje.

Filologie není jediná věda, s níž se věda o náboženství stýká na poli svého bádání. Vedle filologie je to především věda o člověku ve společnosti, etnografie a etnologie,¹⁹⁾ která se zabývá též bádáním o náboženství. Ovšem postupuje při tom zase svou metodou a dochází k výsledkům svého způsobu, které nesmí věda o náboženství přezírat. Věda o člověku zkoumá zejména ony náboženské složky, které uvádějí náboženství v souvislost se společenskými jevy. Věda o člověku umožňuje náboženské vědě poznat zejména prostředí a životní podmínky, v kterých to které náboženství povstalo a dále se vyvíjelo. Podrobnosti o tom však nenáleží na toto místo, protože se u džinismu tyto věci omezují na nejmenší míru.

II.

V Z N I K A V Ý V O J D Ź I N I S M U

Obecné předpoklady

Džinistická tradice tvrdí, že džinismus trvá od věčnosti, v základních zásadách nezměněn, a že jenom čas od času přicházejí světci, věrozvěstové, zvaní džinové²⁰⁾ nebo tírthamkarové,²¹⁾ kteří džinistickou nauku znovu hlásají a vykládají podle chápavosti toho kterého věku. V nynější sestupné světové periodě (avasarpini)²²⁾ bylo prý čtyřiaadvacet tírthamkarů. Zprávy o prvých dvaadvaceti jsou rázu naprosto mystického a stěží lze v nich spatřit zrno historické pravdy. Pouze dva poslední tírthamkarové jsou historické osobnosti. V nynější době se objevují názory badatelů (evropských), že i zprávy o třetím tírthamkarovi, který prý předcházel tyto poslední dva, jsou založeny na nějaké tradici o jeho skutečném životě.

Podle džinistické tradice se narodil předposlední džinah, jménem PÁRŠVAH, v Benáresu r. 817 př.n.l. a ve třiceti letech zařídil tírth, čili se stal tírthamkarem. Ostatní zprávy o narození a životě Páršvově, pokud je máme zachovány v džinistických životopisech tírthamkarů a v digambarských puránech jsou asi pouhou legendou, silně mytický zabarvenou.²³⁾ Ze všeho se zdá, že ani Páršvah nebyl zakladatelem nějakého nového náboženství, nýbrž se spíše zdá na základě trvajících víry džinistů být pravděpodobnější, že se již Páršvah postavil v čelo nějaké skupině žebravých mnichů, jichž se v 9. stol. př. n. l. v Indii potulovalo mnoho bez vůdců a bez organizátorů. Tito mniši hledali v bezdomoví řešení sporů, které zmítaly již tehdy nitrem mnohých Indů. Již ve starších upanišádách se setkáváme s názory, že jsoucno je jediné, trvalé, bez počátku a bez konce. Naproti tomu u prostých Indů trvá odedávna víra v dualismus těla a duše, zároveň s názorem, že duše při smrti mění jen svou schránku, přechází z těla do těla. To je starý, předárijský názor indický a velmi podobný názorům, s nimiž se setkáváme v pozdějším džinismu.

Je to zejména silně animisticky zabarvený názor, že duše, myšlená jako nějaká jemná látka, vyplňuje celé tělo a přizpůsobuje se mu tvarem i rozměrem. Tento dualismus hmoty a ducha je také základem filosofie sámkhjové, která měla pravděpodobně též nějaký vliv na vývoj džinistického náboženství. Ovšem tyto rozličné vlivy nedovedeme dnes již přesně rozlišit a osamostatnit. Je však jisté, že tyto myšlenky jsou výsledkem myšlení lidového a ne umělé spekulace

vrstev, zabývajících se filosofií a náboženstvím řemeslně, jako např. tomu bylo u bráhmanů.

Mimo filosofické otázky byly to i společenské poměry, které vedly k tomu, že řady lidí odcházely z domova bez domoví, kde doufali v klidu dojít rozřešení spletných otázek životních. Především to byla řevnivost kast, zejména kšatrijské a bráhmanské. Tato řevnivost se již v tak dávných dobách projevovala velmi mocně, jak můžeme soudit z báje o Parašurámovi, jejíž původ musíme hledat v dobách snad ještě dávnějších, než vznik džinismu. Tato vzájemná nenávisť obou kast, podrobíme-li ji vědeckému rozboru, přivádí nás na myšlenku, že nejde tu jen o odpor rodový, nýbrž že je to odpor v zásadě plemenný. Moderní bádání národopisné, čím dál tím jasněji ukazuje, že kšatrijové byli v nějakém velmi úzkém spojení s indickým praobyvatelstvem. Zejména antropologický výzkum Rádžputů a Bhílů, kteří se sami rádi nazývají kšatriji, vede nás především k tomuto přesvědčení. Současně se zdá, že vymizení kšatrijů v Indii souvisí s jejich sklonem stěhovat se na východ.

Myslím, že to je také hlavní příčinou, proč se v džinismu, jež je spojen v historické době vždy s kastou kšatrijskou, vyskytují některé myšlenky cizí árijským náboženstvím. Ne neprávem je H. Jacobi nazývá ideami animistickými a hledá jejich původ v lidových pojmech náboženských.

O Páršvově formulaci džinistického náboženství mnoho nevíme, třebaže se udržela až dodnes džinistická sekta, která uznává za posledního tirthamkara jen Páršvanátha. Jsou to tzv. Osválové. ²⁴⁾

Ze všech tradičních zpráv zdá se být jediné spolehlivou zpráva, že Páršvah učinil pro své učedníky závazné čtyři sliby, kdežto Mahávírah přidal k tomu ještě slib pátý. Ale již v tom, které to byly sliby, není tradice jednotná. Některé prameny tvrdí, že Páršvovy sliby byly: neničit života, nelhat, nebrat, co není dáno, a nemít žádného majetku. Tyto prameny tvrdí, že slib naprosté pohlavní čistoty je obsažen ve slibu nemít majetek. Jiní tvrdí, že čtvrtý slib byl právě slibem pohlavní zdrženlivosti a že slib nemít vlastního majetku byl přidán teprve Mahávírem. Podle toho jsou o reformě Mahávírově rozličné názory i mezi samotnými džinisty. ²⁵⁾

Mahávírah

MAHÁVÍRAH, poslední džinah v této světové periodě, je i samými džinisty uznáván jen za reformátora náboženství, nikoli za zakladatele. Tím se velice liší od Buddhy, jenž sám založil skutečnou novou náboženskou sektu. Podle džinistického náhledu se liší však i tím, že jediné džinah je naprostý buddha (sammá sambuddhó), kdežto Gótamó Buddha dříve hledal uspokojení v jiných sektách, než se dopracoval jasného poznání a dosáhl osvícení.

Život Mahávírah, třebaže je zahalen bájemi ²⁶⁾ stejně jako život ostatních džinů, můžeme přece rekonstruovat a popsat na základě džinistických zpráv, kontrolovaných zprávami nedžinistickými. Jsou to zejména zprávy buddhistické, které nám podávají důkazy, že Mahávírah byl historická osoba ²⁷⁾ a že džinismus byl hned od počátku samostatná soustava, nemající nic společného s buddhismem, jak svého času tvrdili a snažili se dokázat někteří evropští učenci. ²⁸⁾

Na základě historických pramenů, jež máme nyní po ruce, s plnou jistotou můžeme tvrdit, že Vardhamánó Náttaputtó, zvaný řádovým jménem Mahávírah, byl starším součastníkem Gótama Buddhy, a že jeho reforma vyrostla ze stejných, nebo alespoň podobných předpokladů, jako vystoupení Buddho. Víme také, že Mahávírah měl snazší práci než Buddha, protože se přidržel starého řádu Nirgranthů (v páli a prákrtě Nigantthó), o nichž se buddhistické spisy opět a opět zmiňují jako o úhlavních nepřátelích, uvádějíce i jméno jejich vůdce, Náttuputtó nebo Nátiputtó, a zmiňujíce se i o tom, že zemřel v Pávě, což se shoduje úplně s tradicí džinistickou.

Životopis

Narození Mahávírovo klade běžná džinistická (švétámbarská) tradice do r. 599 př.n.l., kdežto prof. H. Jacobi posunuje je do let 477-6, čímž přibližuje Mahávíra blíže k Buddhovi. Digambarové za to posunují rok narození Mahávírova ještě dále do minulosti, a to do r. 659 př.n.l. To se však nezdá pravděpodobným, protože to odporuje tradici buddhistické, že oba náboženští velikáni byli současníci a sokové. Podle tradice se Vardhamánah narodil v předměstí města Vaišálí, zvaném Kundagrámam, z kšatrijského klánu Nájú (Džňátah). Byl druhý syn Siddhártha a Trišály. Podle tradice švétámbarů žil prý až do svého třicátého roku v rodině, oženil se s Jašódou, s níž měl dceru Anodždžu. Po smrti svých rodičů se svolením staršího bratra vstoupil do řádu mnichů Páršvových, podrobil se obvyklým vstupním obřadům (díkká), a vzal na sebe všechny přísné povinnosti, předepsané řádovou disciplínou. Po třinácti měsících řádového života odložil prý i oděv. Po dvanácti letech mnišského života došel prý vševědouce (kévala-džňánam) a začal kázat nauku, která byla zdokonalenou naukou Páršvovou. Tradice švétámbarů klade toto veřejné vystoupení Mahávírovo do r. 557 př.n.l. Mahávírah kázal potom prý plných třicet let až do r. 527, kdy zemřel v městě Páva-purí. ²⁹⁾

Zdá se, že Mahávírah v době oněch dvanácti přípravných let neodával se pouhému rozjímání o lidských strastech, a jak dojít vykoupení z nich, nýbrž asi studoval důkladně náboženství, k němuž po rodičích náležel, totiž učení Páršvovo. Když se stal členem mnišského řádu Páršvova, usiloval hned od počátku, jak se zdá, aby jej zdokonalil a nauku prohloubil.

Všechno ostatní, co se vypravuje o životě Mahávírově v rozličných životopisech džinů, jsou jen báje, které jsou ve shodě s džinistickým logismem upra-

veny v pevné schéma, jež je neměnné u všech džinů. Rozdíly jsou jen v podrobnostech, jako ve jménu, věku, jménu rodičů atd. O tom i o ostatních tirthamkarech, kteří prý předcházeli před Pársvem, pojednám na jiném místě, kde se budu zabývat podrobně džinistickým bájeslovím a otázkami, zda se v nich dá zjistit nějaké zrno historické pravdy.

Po svém osvícení kázal Mahávírah nauku a vyučoval svých jedenáct učedníků (gana-dharah), kteří měli zachovat a dále šířit jeho učení. Jména učedníků se uvádějí shodně v starých náboženských džinistických knihách i v nápisech, a jsou to: Indrabhúti z Gautama-gótra, Agnibhúti z Gautama-gótra, Vájubhúti z Gautama-gótra, Árja-Vjaktah z Bháradváža-gótra, Árja-Sudharmá z Agnivésjá-jana-gótra, Mandikaputrah z Vásištha-gótra, Maurjaputrah z Kásjapa-gótra, Akam-pitah z Gautama-gótra, Ačalabhrátá z Háritájana-gótra, Métárjah z Kaundinja-gótra a Prabhásah z téhož gótra.

Uchování nauky Mahávírovny

Úkolem gana-dharů bylo sestavit nauku tirthamkarovu v pevnou soustavu. To se prý také stalo. Soustava se dále udržovala ústní tradicí a přecházela vždy z mistra na učedníka. Seznamy džinistických světců a mistrů, zvané pattávalí, nám zachovaly jména učitelů džinistické nauky až skoro do sedmi set let po nirváně Mahávírově. Z těchto pattávalí se dovídáme, že se soustava Mahávírova učení udržovala neporušena asi po stodvašedesát let, načež začala postupně upadat v zapomenutí, až kolem r. 156 n.l. nebylo již džinistického mnicha, který by byl znal jediný díl (aṅgam) džinistické soustavy nazpaměť.

Věc nabyla ještě větší vážnosti tím, že již od 4. stol. př.n.l. začaly v džinistické církvi rozkoly, které vedly později k vzniku dvou nynějších hlavních sekt, svétámbarů a digambarů. Za těchto poměrů dospěly věci tak daleko, že původní soustava džinistické nauky (džainasiddhántah) byla skoro jako na dobro ztracena. Digambarové skutečně také přijali tento stav za nevyhnutelný následek času a nestarali se, aby se dopátrali alespoň snad částečně zbytků původního znění svého učení, a počali psát spisy nové, v nichž vykládali nauku, jak se v pamětech rozličných mnichů udržela.

Svétámbarové však vynaložili celé své snažení na to, aby se dopátrali původního znění džinistického kánonu. Pokud se jim to podařilo, nedá se nyní zjistit. Jisto je, že na koncilu v Pátaliputře, který se konal koncem 4. stol. n.l., byl ustaven jakýsi kánon. V konečnou podobu byl však uveden teprve na koncilu ve Vallabhí, který se konal za předsednictví Devarádhiganina v 980. roce po nirváně Mahávírově, tedy pravděpodobně r. 454 n.l. nebo o 60 let později. Texty, které byly sebrány a napsány, byly rozděleny v tyto sbírky: Jedena-

čtyřicet sůter, dělících se na aṅga (11), upāṅga (12), čhédá-sútra (5), mūla-sútra (5), a osm rozličných jednotlivých sůter. K sůtrům se dále řadila Painna (Prakírṇaka), díla netříděná, kterých bylo třicet, Nirjukti (komentáře), celkem dvanáct a jedno Mahábhášjam.³¹⁾

Jedenáct aṅg jsou prý zbytky původních dvanácti aṅg, které prý dohromady s půrvy a některými jinými texty tvoří nauku každého tirthamkara. Pokud je to pravda, nedá se nyní již zjistit. Digambarové však nevěří v ortodoxní původ těchto jedenácti aṅg a tvrdí, že původní znění džinistické nauky se úplně ztratilo. Proto v prvním století n.l. jejich vzdělání mniši zaznamenali alespoň teologické a metafysické nauky a to volným způsobem, jak si je sami zapamatovali. Při tom je podivuhodno, že nauky obou sekt, až celkem na nepatrné a vnější podobnosti, se shodují. To myslím je dostatečným důvodem, abychom nynější džinistickou nauku přijali za věrnou reprodukci původní nauky Mahávírovny, třebaže se její slovní znění asi nezachovalo vůbec. Neboť celý stav svatých písem svétámbarových nenásvědčuje tomu, že jsou věrným a doslovným podáním toho, co sestavili ganadharové.

Džinistická nauka se v této podobě udržuje až do nynější doby bez značnějších změn, přesto, že se během doby džinistická obec rozštěpila na dvě sekty a mimo to na řadu škol a skupin.